

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

МАТЕРІАЛИ

II Всеукраїнського міждисциплінарного круглого столу
«ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ:
АКТУАЛЬНИЙ ДИСКУРС В УМОВАХ ВІЙНИ»

(Київ, 26 червня 2023 року)

Київ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

МАТЕРІАЛИ

II Всеукраїнського міждисциплінарного круглого столу

«ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ:

АКТУАЛЬНИЙ ДИСКУРС В УМОВАХ ВІЙНИ»

(Київ, 26 червня 2023 року)

Київ

Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова

2023

УДК 1:330(378)

ББК 87.6:65

Ф-56

Відповідальний редактор: д-р філос. наук, професор Глушко Т.П.

Редакційна колегія: Мозгова Н.Г., доктор філос. наук, проф.; Русаков С.С., канд. філос.наук., доц.; Матюшко Б.К., канд. філос.наук., доц.; Облова Л.А., канд. філос.наук., доц.; Шкіль Л.Л., канд. філос.наук., доц.; Брижнік В.М., канд. філос.наук., доц.; Шушкевич Є.М., канд. філос.наук., ст.викл.

«Філософія економіки: актуальний дискурс в умовах війни». Матеріали круглого столу (26 червня 2023 року), Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. 100 с. *електронне видання*

ISBN 978-966-931-288-4

До збірки включено матеріали виступів та доповідей учасників круглого столу «Філософія економіки: актуальний дискурс в умовах війни». У представлених увазі читача текстах досліджуються: феномен економічної свободи в контексті аксіологічної традиції неолібералізму; економічні виміри соціалізаційних процесів в умовах консумеризму; пост-воєнні перспективи регіональних соціально-економічних кластерів; стратегії відновлювальної економіки та стійкого розвитку; проблеми соціального капіталу та штучного інтелекту; філософські аспекти брендингу та його практичне значення для розвитку економічної системи; перспективи становлення економічної суб'єктності України; а також деякі історичні аспекти розвитку філософсько-економічної проблематики на теренах нашої країни; специфіка конкурентної політики держави в умовах європейської інтеграції та соціально-економічні пріоритети у перспективі післявоєнного відродження країни.

Для всіх, кого цікавить актуальна проблематика сучасних філософсько-економічних досліджень.

ББК 87.6:65

Ф-56

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за зміст своїх текстів та точність наведених посилань

У разі використання матеріалів збірки, посилання на авторів і видання обов'язкове

ISBN 978-966-931-288-4

(електронне видання)

© Колектив авторів, 2023

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023

Віталій Брижнік

<https://orcid.org/0000-0003-1674-8294>

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

**«КОНСТИТУЦІЯ СВОБОДИ» ФРІДРІХА ГАЄКА:
ДУХ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВИ ЯК УМОВА ВІЛЬНОГО
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

Теоретичний спадок видатного австро-британського економіста, представника австрійської школи економіки, нобелівського лауреата з економіки Фрідріха Августа фон Гаєка в сучасній Україні засвідчує стійкий інтерес з боку не лише представників економічної теорії, але й вітчизняних спеціалістів із різних галузей теоретичного знання. Отримавши міжнародне визнання, як принциповий захисник ідеї економічної свободи, Ф. фон Гаєк, як переконаний лібертаріанець, теоретично подолав межі своєї наукової спеціалізації й залишив після себе чималий доробок у вигляді ґрунтовних робіт із політології, психології, історії, філософії й тих творів, що стосуються інших галузей знання. Саме у нас, в Україні, був розпочатий науковий переклад текстів Ф. Гаєка, зокрема перекладено дві статті вченого «Значення конкуренції» (1946) та «Претензія на знання» (1974).

Перекладено також три важливі його фундаментальні роботи, а саме: «Шлях до рабства» (1944), «Конституцію свободи» (1959) та «Право, законодавство та свобода; нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії» (у трьох томах). Маємо надію, що український переклад творів Ф. фон Гаєка не призупиниться на цих книгах і буде продовжений через безумовну ідейну актуальність для нашої країни

текстів та особистих переконань цього принципового прихильника ідеї свободи не лише економічного розвитку суспільства, а й свободи окремої людини як індивідуума. Безперечно, вартими перекладу та дослідницького аналізу є як англomовні твори Ф. фон Гаєка, так і його ранні німецькомовні роботи. Їхня актуальність безсумнівна для сучасної України, чії найкращі представники, як свідомі громадяни, збройно виборюють її політичну свободу, ідейним здійсненням якої є демократія, як принцип вільного легітимного політичного врядування.

На початку своєї теоретичної діяльності, у двадцятих роках ХХ ст. Ф. фон Гаєк, вихованець засновника австрійської школи економіки Людвіга фон Мізеса, відомого критика марксистської політекономії, власне, соціалістичної економічної теорії, був призначений наставником на посаду директора Інституту економічних досліджень. Ще до здобуття влади над Німеччиною нацистами та аншлюсу Австрії, Ф. фон Гаєк перебирається до Великої Британії, отримавши запрошення від Лондонської школи економіки та політичних наук, де 1930 р. посідає посаду професора економіки та статистики і стає теоретичним опонентом Дж.М. Кейнса, відомого прихильника державного регулювання економіки.

Також Ф. Гаєк став засновником ліберального товариства «Мон Пелерін», що виникло на майданчику співпраці західних вчених-лібералів у швейцарському містечку Мон Пелерін. Залучений до активної теоретично-дослідницької та викладацької діяльності, 1974 р. Фрідріх фон Гаєк разом зі шведом Г. Мюрдалем отримує Нобелівську премію в галузі економіки за роботи з теорії економічних коливань і глибокого аналізу взаємозалежності економічних, соціальних та інституційних явищ у суспільстві. Теоретичні позиції Ф. фон Гаєка загалом мають характер ідейного критичного виступу проти насамперед соціалістичної ідеології, прибічники якої були переконані в потребі державного втручання в економічні взаємини суспільства у вигляді державно централізованого планування. Натомість була висунута

позиція як науково-об'єктивна, цілком достеменна, щодо неодмінності скасування втручання зовнішньої суб'єктивності будь-якого характеру в соціально-економічне життя суспільства, що здатне зменшити свободу особистої діяльності людини. Після завершення активної дослідницької та викладацької праці Ф. фон Гаек повертається до німецького міста Фрайбург, у якому мешкає до кінця свого життя, тобто до 1992 року.

Не ставши очевидцем приходу націонал-соціалістів до влади над Німеччиною і не побачивши трагедію аншлюсу Австрії, Ф. Гаек, у розпал Другою світової війни, що була спричинена реваншистськими та імперіалістичними намірами нацистів, публікує 1944 р. книгу «Шлях до рабства» – власне розуміння причин такого соціокультурного явища, коли прагнення «свідомо керувати» економікою тими людьми, які начебто щиро ненавидять нацистську ідеологію, призводить до політичної тиранії [1, с. 49]. У цьому творі демократія насамперед була визначена відповідно до відомого дослідження А. де Токвіля «Демократія в Америці» як «політичний чинник розширення сфери особистої свободи людини», і як така, демократія, за А. де Токвілем та Ф. фон Гаєком, зумовлює індивідуальну свободу окремої людини, тоді як соціалізм, ідеологічний антагоніст демократії, вбачає людину засобом, а не ціллю.

Погодившись вважати спільним для демократії й соціалізму поняття рівності, Ф. фон Гаек зауважив те, що демократія «прагне рівності людей у свободі, соціалізм шукає її в обмеженні та поневоленні». Відхиливши переконання тих соціальних теоретиків, які визначили капіталізм продуцентом тоталітарних ідеологій, насамперед фашизму, вчений вказав на те, що ідеологічні позиції таких постатей, як Муссоліні, Лаваль та Квіслінг, є соціалістичними. Власне, на переконання Ф. фон Гаєка, фашисти й нацисти просувалися теоретичним шляхом, що до них, раніше був проторований італійськими та німецькими соціалістами [1, с. 144-155].

Здійснивши теоретичне порівняння централізованого планування за соціалізму й конкуренції в суспільстві з вільною економікою, Ф. фон Гаєк охарактеризував останнє як те, що уможлиблює конкуренцію ідей, особистих думок людей; відповідно, за тоталітарного колективізму державний контроль унеможлиблює як вільну економічну діяльність людини, так і свободу вираження особистої думки. А найголовніше, що було виокремлено, тоталітаризм ліквідує людські права, що відбувається, зокрема, через породження такої демократії, яка концентрує під своєю орудою нічим і ніким не обмежену політичну владу – найгіршу тиранію [1, с. 156-171].

На переконання Ф. Гаєка, поступова нівеляція в економічно провідних західних суспільствах здорової конкуренції, що відбулося у вигляді політики протекціонізму та формування великих промислових монополій, скасовувала економічну свободу, підважувала цінність політичної свободи, а також загрожувала людській свободі. Як ідейна альтернатива тодішній соціокультурній реальності до уваги читачів була запропонована безумовна значущість для нормального розвитку суспільства такого принципу політичної діяльності людей, результатом якої є утвердження цінності свободи особистості [1, с. 194]. Тематика цінності людської свободи була продовжена в одній із значущих робіт Ф. фон Гаєка, а саме у творі «Конституція свободи».

У названій роботі Ф. фон Гаєк, не зраджуючи своєму розгляду засад вільного соціокультурного розвитку суспільства, визначив як природну умову економічного становлення «дух індивідуальної ініціативи» окремої людини. Вчений обрав здоровий глузд, як раціональну позицію для свого звернення до сучасного йому суспільства, апелюючи до цього різновиду раціональності, що, на його переконання, культурно властива західному суспільству [2, с. 47-60]. Як ідейне опертя своїм переконанням, Ф. фон Гаєк зважив теоретичні доробки таких філософів і науковців, як Дж. Медісон,

Дж. С. Міль, А. де Токвіль та А. фон Гумбольдт, чию традицію емансипаційної інтелектуальної праці не можна назвати невластивою західній культурі [2, с. 15], як й твори інших мислителів, які ідейно вплинули на культуру західних суспільств.

«Внутрішня», або «метафізична свобода» (суб'єктивна свобода) була визначена тим антропологічним чинником, що не здатний стати на заваді чинності свободи іншої людини, відбутися як зовнішній примус [2, с. 23]. Виконавши ґрунтовний аналіз соціокультурних засад продукування та передачі іншим поколінням теоретичного знання, вчений зауважив історичну суть людської спонтанності, коли під час «комбінації знання і здібностей, майстерностей і звичок, які набуває окрема людина також тоді, коли людська компетенція стикається зі специфічними обставинами», відбувається поступ та «збереження цивілізації». На переконання Ф. фон Гаєка, саме ці антропологічні чинники, разом із дією індивідуального духа людини як умови її вільної діяльності і вільною конкуренцією всіх різновидів, насамперед породжують творчій потенціал вільної цивілізації [2, с. 30-46].

Останній, уміщуючи в собі політичну, громадську свободу, що реалізується як свобода вільного висловлювання окремою людиною власної думки, свободу економічної діяльності, усвідомлення своєї відповідальності, зумовлює індивідуальну економічну ініціативу індивідуума, а отже й стійкий соціокультурний поступ суспільства. Іншим позитивним чинником, що впливає на соціально-економічний поступ, була названа множина соціальних інститутів. А саме таких інститутів: культурна традиція – традиція західної освіченості, легітимна чинність законів у державі як правовій, інститут сім'ї та власності як традиційні західні соціокультурні цінності.

Отже, в історично визначальний для нашої країни час теорія Ф. фон Гаєка має характер такої ідейної опори, що надає як інтелектуальну,

так і духовну підтримку освіченим українцям. Безумовна теоретична цінність його доробку для довоєнної України отримала своє продовження й за нинішньої жорстокої доби, у час протистояння українського суспільства варварський навалі зі сходу – тій агресії, що несе нам політичну тиранію старанно реанімованої тоталітарної ідеології. Збройно виборюючи своє право на свободу політичного вибору, український народ, у такий спосіб, на загал доводить власний статус історичного соціокультурного утворення, а водночас, і своє свідоме залучення до традиції західних цінностей. Поміж тих цінностей, ґрунтовно досліджених Ф. фон Гаєком, одне з визначальних місць обіймає цінність вільної діяльності окремої людини, яка емансипована від ідеологічних впливів та від влади антинародної олігархії. Така вільна діяльність людини, маючи підтримку її індивідуального духу, відбувається як у сфері економічних взаємин суспільства, так й у вимірі розбудови політичного буття своєї країни як правової держави.

Література:

1. Гаєк Ф. Шлях до рабства. Пер. англ. Сергія Рачинського. Київ: Наш Формат, 2022. 208 с.
2. Гаєк Ф. Конституція свободи. пер. з англ. Мирослави Олійник та Андрія Королишина. Львів: Літопис, 2002. 556 с.